

באר הגולה קטו

הלכות לולב סימן תרמז

תרמז דיני ערבה, ובו ב' סעיפים:

א [*] * ערבי נחלי האמור בתורה הוא מין ירויע הנקרא כן; עלה שלו משויף פנחל (א) ופיו חלק וקנה שלו אדם (ב) ונאפלו בעודו (ה) ורק פשרו (ביט). כרוב מין זה גדל על הסלעים, לךך נקראו ערבי נחל. ונאפלו היה גדל במדבר (ג) או בהרים, פשרו. ירוש מין אחד דומה לערבה, אלא שעלה שלו עגל ופיו דומה למפר (פריש, מגנה, סיגיה בלע"ז), וקנה שלו אינו אדם, וזהו הנקרא צפצפה, (ד) והיא פסולה. (ה) ירוש מין ערבה שאין פי העלה שלה חלק ואינו מפר, אלא יש בו תלמים קטנים עד מאד כמו פי מגל קטן, (ו) וזה פשרו: **ב** (ז) "ערבה שישבה (ח) או (ט) [ג] שגשרו (ט) רב עליה (י) או (א) [ג] וישקטם ראשה, פסולה; אכל במישה או שגשרו מקצת עליה, (יא) וכשרה. והרמב"ם (יב) מכשיר הנקטם ראשה:

שערי תשובה

[*] ערבי נחל כו', ופיו דומה למפר, ועין בכמה מקומות שכתב דפצפה לא משבחת פיו דומה למפל, וברמב"ם אגב כו', ועין ברמב"ם שכתב לסייע ללילה ההואספת ומדברי בעל צדה לדרך, ע"ש: [ג] שגשרו, עבה"ט. וכתב בשו"ת סי' כתי"ו: ערבה שנקצצה בירוש הראשון של חג, שאסור לשלטה ולתקוהה פולח בו ביום, ולא נמי למיש בסמון חרנה בלחב שהובא מהחן לתחום כו', דתקם לאו מקצה הוא דתני לישבאל אגב, רק שהובא מהחן לתחום אסור באכילה ובספוגה ומצות לאו לטנות נהנה, אכל והלש מקדור שאסור לכל ומקצה נמור הוא לטליל, העמידו חכמים דבריהם במקום מצוה קשב ואל משעה כו', ע"ש: ושם עליון השאלה פסב להספיק: אחיל אסור, מ"מ אם חל י"ט הראשון בשבת אם פטר זי"ט חשני, וחסר שם התשובה ע"ז, והנה סמג"א סבב דתלשה בראשון ספר בטני, ע"ש, אך אם נראה דתני בירוש עתה בחל אכל בסל יום ראשון בשבת אסור, והא קי"ל בסמון חקל לענין ביצה בשבת בירוש הסמוכים נולדה בזה אסורה בזה וזה"ל כו', אך אם נחלשה בשבת ואחריו ירוש יום או וכו' תורת בטני כמבאר שם בהג"ה, ע"ש: [ג] שנקטם, עבה"ט. ועין בא"י שדעתו להקל בערבה שנקטם ראשה באין אחר וכו' בהד"ס, ואם עלתה בו חמרה אף לכתחלה כשר, ודלא כהג"ה, ע"ש:

באר הגולה

דבר שהו, דגם דעת הרב סמג"ד כן הוא בדעת הרמב"ם שכתב בפרק ח מהלכות לולב הלכה ט: ודע, שכל הפסולים שהוציאו רבנו בפרק שביעי וכו' פסולין בשני בראשון, משמע שמה שהוקדו בפרק ח פשוטין בשאר הימים, וזה הדין דעניניו מרובין משליו הוא בפרק ח. ואולם דברי הפרי"מגדים בענין זה צריכים עיון, דמובח מדברי פסוק תרמט במשכבותיך עיניך קטן יב דגם דעת המחבר הוא כן להכשיר בעניניו מרבין משליו בשאר הימים, ואשתמיטה מה שכתב בפרק תפית בהרא דפסול גם בשאר הימים:

א (א) ופיו חלק. ורצה לומר, חדו: (ב) ונאפלו בעודו ירק. רכל שאינו לכן מטש אדם מקרי, (ה) שאף-על-פי שהוא ירק, מאמר קשה"משמס מהו בו הוא נעשה אדם, בכלל אדם הוא. ועין בקרי"מגדים שכתב רכל שלשה סימנים בעינו, ואם חסר אחד מהם פסול, ובכפתי"עקב פסב דאין מצוי זה בלא זה: (א) או בקרית, פשרו. יש אומרים דיי"ט (ב) טוב לכתחלה לקח מאותן הגדלים על הנחל, אכן מדברי הט"ז משמע דאין צריה לדרק בזה: (ד) והיא פסולה. מן התורה, (ג) שאיננה בכלל ערבה פללה: (ה) וירוש מין ערבה שאין פי וכו'. וכל שאר סימנים של ערבה קשרה (ד) יש לה: (ו) וזה פשרו. דדרקה גס"פן לגדל על הנחל כמו שאר ערבות (ה) והיא בכלל ערבי נחל. והנה כמה פסוקים מלקטין ערבות וצריים קטנים שאינם יודעים בין ימינם לשמאלם, וצריה הקונה להשגיח על זה: **ב** (ז) ערבה שישבה. הינו (י) ברוב עליה: (ח) או שגשרו וכו'. ויש לדרק בזה, (י) שלפסמים נשטרין על-ידי תחיבתן לתוך הלולב וגם על-ידי נענוע, ובפרט באחרון הלולב של הקהל, שיד הפל במשמשין בהן, מצוי מאד שנושטרין רב העליון על-ידי נענוע של איזה אנשים, וממילא שאר אנשים שמברכין אחר-כך, לבר שאין יוצאין במצוה גם מברכין ברכה לכשרה, ומן הנכון ששעל-פל-פנים ביום הראשון שהוא מצוה עשה דאחרתא יצמידו איש עתה שיפסק על זה: (ט) רב עליה. הינו בשעור שלשה פסחים של ערבה: [כ"ח ושי"א בסמון תרמז], ואם נגדלו עליה מהקנה: (י) או שנסדקו עליה או שפחלקו, כתב הרב סמג"ד שזה מקרי נפרצו עליה ופסולה, (ט) וכל זה הינו אם ברוב עליה היא כה: (יא) וכתב המגן-אברהם שיש להחמיר כמותו, דהערבות מצויה: (יב) או שנקטם ראשה. והינו שנקטם עצה: (יג) אכל בנקטם עליה, אף שהיא מראשה אין נפקא-מנה בזה ונחשבת בשאר עליה: (יד) וירוש מין ערבה שאין פי וכו'. (ט) משמע הדר; ונפרו רב עליה, דעת הרמב"ם הוא משום שעל-ידי זה אין שמו עליו, ועל-פן דעתו דבזה פסול כל שבעת הימים, (יא) ומדברי רבנו מנוח משמע דגם זה משום הדר הוא: (יא) פשרה. משמע דלכתחלה אין כדאי לקח אותה: (יב) מ"א]. ונראה דבה מכשיר אף לכתחלה. אכן כיון דערבות מצויה, טוב להדר לכתחלה גם בזה: (יב) מכשיר. ונקטינן (יג) כסברא הראשונה: (יג)

שער הצידי

(א) בית-יוסף: (ב) עין בטור: (ג) מן מוכח בנקרא מהכתוב "ערבי נחל", למעוטי צפצפה שגולה סמיד בין הסרים: (ד) פוסקים: (ה) וזהו מקשה שם הנקרא "שש"טא", וברבנו קושב קשית איזה מפרשים שמקשים שם על הנקרא, עין שם: (ו) מן משמע מהסור, ונראה פשוט, דלפי מה שכתבו הראשונים בנפורה ומשמא הוא הדין בנפשה, כינון דברבא כמא דליתא דקא, א"ס"פן אפלו לא נעשה זה אלא בערבה אחת גס"פן פסולה, ונבש נקרא משפלה הנקרא לגמרי ובכור"עקב בשם ה"ת"ד: (י) מגן-אברהם: (יא) בכור"עקב, וכן מצאתי ברבנו מנוח: (ט) פוסקים: (י) פוסקים. ועל-פן דעת הרמב"ם מדכשיר פסולין בשאר ימים, גם זה הנה פשר פשר בשאר ימים: (יא) וכן מדברי רש"י ריש פרק לולב הנוהל בענין נפרצו עליו כתב רש"י משום דלא הוי תדר, ולפי זה הנה פשר בשאר הימים בשעת הדחק שאין לו ערבות אחרים, ודע עוד, דמה שתדש הריטבי"א דנפרו רב עליה הוא דעל-ידי זה אין שמו עליו ופסול כל שבעה, העתיקו הגר"ז לדינא וכן סמג"א אדם, ולעניות דעתי צריך עיון בזה, דמדברי הרב סמג"ד פרק ח מהלכות לולב הלכה ט משמע דלדעת הרמב"ם כל אלו הפסולין שהוציאו בפרק ח עלן פשרים בשאר הימים, וברי נפרו רב עליו פסול וכן בערבה גס"פן בפרק זה; ובפרט לדעת רש"י ורבנו מנוח דנפרו רב עליו הוא משום שאינו תדר, כדאי לדעת הרמב"ם וסיעתו דמכשירין באינו תדר בשאר הימים: (יב) גם זה בכלל, וכן משמע בט"ז בסמון חרבו עיניך קטן ד, וטעמיה בשערי-השוקה סימן תרמז ע"פ א בשם תשובת פני-יהושע משמע גס"פן כמו שכתבנו תלוי דבר זה בפלגמא, וצריך עיון: (יג) בית, אלא זה וטא. והנה מה דפרי"מגדים עושה זה לטקס, מה עליו בכפתי"עקב, דהרמב"ם הוא יחידא דבר, עין שם:

הַלְבוּת לולב סימן תרמו

ביאורים ומוספים

סימן תרמו

דיני עֲרֵבָה

[משנ"ב ס"ק ב]

וְכַבְּדוּ יַעֲקֹב כְּתֹב דְּרָצִין מְצוּי זֶה בְּלֹא נְהִי.

1) והנפקא מינה בזה, כתב הביכורי יעקב (ס"ק א) באופן שכבר נטל את הלולב ומסתפק בכשרות הערבות, ואינן לפניו שיכול לבדוק אם יש בהן את שאר סימני הכשרות, הרי זה יצא. וראה מה שהקשה הכף החיים (ס"ק ד) בזה.

[משנ"ב ס"ק ז]

מִן הַתּוֹרָה, שְׂאִינָהּ כְּכֹלל עֲרֵבָה כְּלָלָה.

2) וביאר בשע"צ (ס"ק ג) שזה נלמד ממיעות הפסוק 'ערבי נחל' למעוטי צפצפה הגדלה תמיד בין ההרים. אכן, אם ימצא צפצפה הגדלה בנחל, כתב הפמ"ג (משנ"ב ס"ק א) שכיון שיש טוברים שצפצפה הגדלה בנחל כשרה, לכן בשעת הרחק שאין בידו ערבה כשרה, יטול צפצפה זו הגדלה בנחל, בלי ברכה, וכן כתב הבכורי יעקב (ס"ק ג). וכן הביא החיים וברכה (אות רטו) בשם יש אומרים, אגב, בהמשך דבריו (שם) הביא את דעת הכפות תמרים שאין להכשיר צפצפה הגדלה על הנחל, וכתב שלדבריו אף בשעת הדדוק לא יטול ערבה זו כלל.

[משנ"ב ס"ק ה]

וְיֵשׁ מִין עֲרֵבָה שְׂצִין פִּי נְכוּיָהּ. וְכָל שְׂעָר סִימָנִים שֶׁל עֲרֵבָה כְּשֶׁרָה יֵשׁ לָהּ.

3) ולפי זה הערבות המצויות בגרות נחל הירקן שבשפתן יש פנימות דקות (אבל אינן דקות כמו 'ערבות מוצא'), הורה החזו"א (שלמי תודה ס"י טא אות יא, הלכות חג בחג פ"ו ס"ג) שערבות אלו כשרות, וכן דעת הגר"שז איערבך (הליכות שלמה סוכות פ"י ס"ג, מעדני שלמה עמ' צז).

4) ועץ ערבה שיש בו שני סימני כשרות, שהעלים משוכים נחל והקנה שלהם אדום, אבל בסימן השלישי יש כמה טוהים, שבברי הערבה הקטנים יש תלמים קטנים בשפת העלים שעליהם, ובברי הערבה המתחילים להתארך, תלמיהם של העלים העליונים שבבד הם קטנים ונוטים במקצת אבל העלים שבתחתית הבר תלמיהם דומים למסר, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ח ס"י קמט) שכיון שיש בו את שני הסימנים האחרים, וגם כל העלים העליונים שבערבה אינם דומים למסר, נראה שהם כשרים. שכיון שהסימן של צפצפה הוא שהיא דומה למסר, אם כן נראה שבצפצפה כל העלים כן, ולכן אילן זה נחשב ערבה כהלכתה, אלא שגשנתה הטבע, שכדעת נעשים שינויים כאלה ממדינה למדינה ומתקופה לתקופה. ולכן אף שמצוה להדר אחר ערבה שיש לה את כל שלושת הסימנים, מ"מ אין סיבה גמורה לפסול את הערבות הנ"ל. והוסיף, שבפרט אם האילן גדל על הנחל, יש עוד סיף להקל.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְזֶה כְּשֶׁרָה. דְּרָרָה גַּם-כֵּן לְגֹדֵל עַל הַנַּחַל כְּמוֹ שְׂעָר עֲרֵבָה וְהִיא כְּכֹלל עֲרֵבָה נְחִלָּה וְכוּ', שְׂצִינָהּ יוֹדְעִים בֵּין יָמֵנָם לְשִׂמְאֵלָם, וְצִדְרֵן הַקּוֹנֶה לְהַשְׁמִיחַ עַל נְהִי.

5) ומה שכתב השו"ע שיש בו תלמים קטנים עד מואר, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס"י קמט) שיש להתחשב בזה לפי גדול העלה. והיינו שגדר דומה למסר דומה למגל הוא תלוי בערך גדול העלה, שאם העלה גדל זמן רב באילן הרי גם הפגמים גדלים

עמו. ולכן אם לעומת העלה הקטן הרגיל שבאילן זה, צורת העלים היא עדיין בגדר דומה למגל, אין לפסול.

6) לעלי עץ האקליפטוס יש את כל שלושת סימני עלי ערבה כשרה, הבריא הגרציץ פראנק (כשרות ארבעת המינים עמ' קבט) שהמהר"ל דיסקין דן להכשיר עצים אלו לארבעת המינים. מאדך, הגרציץ פראנק חלק עליו (וכן הוא בספרו שו"ת הר צבי י"ד סי' קפא), ודעתו שהם פסולים כיון שרוב גידולו של האקליפטוס הוא שלא על הנחל, ועוד שכתוב במדרש שלעברה אין ריח, ואילו לעלי האקליפטוס יש ריח חזק, וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א ס"י קפז) שאסור להשתמש בעלי האקליפטוס לערבה.

7) כיון שהם מלקטים ענפים הדומים לערבה, ואינם יודעים מה היא ערבה כשרה, והמכשול גדול בזה. ונבדוק האם אפשר לקנות מקטן הסוחר בארבעת המינים, ראה בביה"ל לקמן (ס"י תרנח ס"ו סוף ר"ה לא), ובמה שכתבנו שם.

[משנ"ב ס"ק ז]

עֲרֵבָה שְׂיָבֶשָׁה. הִנְנוּ בְּרַב עֲלִיָּהּ.

8) ומה נקרא יבש, כתב בשע"צ (ס"ק ו) דהיינו משכלה מראה הירקות לגמרי. ואם לא בלה מראה ירקות שבה, אבל הוא נפוץ בציפורן, כתב השו"ע לעיל (ס"י תרמו ס"ז) לגבי הדס, שמי"מ כשר. וכן ביאר הערוך השלחן (ס"ה) שאין לכתב בזה אחר פריכת צפורן, ובפרט בערבות שיש בהן עלים גדולים והם ממהרים להתייבש בתוך מעט לעת, ולכן אין הולכים אלא אחר שיני מראיתם שיתהפכו ללובן.

ובמקומות שאין מצויים בהם ארבעת המינים לחים אלא יבשים, ראה מה שיתבאר בזה בשו"ע להלן (ס"י תרמט ס"ו ובמשנ"ב שם), שיש בזה ארבעה חילוקי דינים, עיין שם.

ערבה שראשי עליה נשרפו מהחום, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני סוכות פט"ז אות א) שאינה נחשבת כערבה יבשה, וכשרה. וראה מה שכתבנו לעיל (ס"י תרמו ס"ב) לענין הדס, והוא הדין לענין ערבה.

9) ואם הקנה של הערבה יבש, כתב לעיל (ס"י תרמו שם) לגבי הדס, שלדעת הפמ"ג הרי זה פסול אף אם העלים עדיין לחים, אך לדעת הבכורי יעקב (שם ס"ק טו) לא שייך פסול כלל ביבשות העץ, וטעמו, כיון שאילו היה שייך יבשות גם בעץ היו צריכים ליתן שיעור בזה, שהרי לא שייך בו הלבינו פניו, כיון שהוא אדום ונשאר באדמימותו אפילו לאחר כמה שנים. וכן לא שייך בעץ נפרך בציפורן, שאינו במציאות כלל שיהיה העץ יבש כל כך העלים עדיין ירוקים, ומוכח שביבשות העץ לא שייך פסול כלל.

ושיעור רוב הערבה, ראה מה שכתבנו לעיל (ס"י תרמו ס"ק יח) לגבי דין עבות בהדס, שמוודים מהעלה התחתון ולא מהעץ שמתחת לעלה, אך לגבי ערבה, הורה הגר"י קרליץ (ארבעת המינים למהרה"ן עמ' רנד) שמוודים מהעץ שתחת העלה התחתון, שדווקא בהדס שלגביו יש דין שעליו חופים את עצו, לכן אין מודים בו מתחילת העץ שתחת העלה הראשון, לפי ששם אין עלים שיחפיו את העץ, מה שאין כן בערבה שאין דין שהעלים יחפו את העץ, לכן מודדים מהעץ שלפני תחילת העלים, לפי שגם זה נקרא ערבה.

ולגבי נתינת ערבה במים כדי שלא תתייבש, ראה מה שהתבאר לעיל (ס"י תרמו ס"ב), לגבי חשש כבתי בלולב ומיניו.

[משנ"ב ס"ק ח]

או שְׂנִשְׂרוּ נְכוּיָהּ.

10) וערבה שאין עליה יוצאים מגוף הענף, אלא שיוצאים ממנה המשך במילואים עמוד 77

מילואים הלכות לולב סימן תרמו המשך מעמוד קודם

[משנ"ב ס"ק לה]

אָפּל נֶקְטָמוּ הָעֵלִים הָעֲלִיּוֹנִים לְבַד⁵⁷, לֹא מְקַרֵי נֶקְטָמוּ⁵⁸.

(57) כוה ע"ה :

(58) ואם נסדקו העלים או שנחלקו או שנחלשו מעט ממקום חיבורם, הביא לקמן (סי' תרמו ס"ק ט) לגבי ערבה את דעת הרב המגיד (פי"ח מהל' לולב ה"ז), שאם נדלדלו עליה מנהקנה או שנסדקו עליה או שנחלקו, נחשב כנפרצו עליה, והערבה פסולה, וכתב במשנ"ב (שם) שכל זה הוא דוקא כשרוב העלים הם כך, והביא את המג"א שכתב שיש להחמיר כמותו הואיל

הערבות מצויות. וכתב החו"א (א"ח סי' קמו ס"ק לב) הוא הדין לגבי הדס שהפסולים בערבה פוסלים גם בהדס.

הדס וערבה שעליהם תלויים כלפי מטה, כתב החו"א (שם) שהם פסולים, משום שעלים אלו נדונים כאילו ניטלו, והביא שמולשון המג"א משמע שאם נדלדלו העלים מהקנה אין לפסול מעיקר הדין, ונשאר בצי"ע, ובהמשך דבריו (שם ס"ק לה) כתב שיש לעיין שאפילו אם נאמר שכשעליהם תלויים למטה אינם פסולים, אך צריך לאגוד את העלים שיעמדו וקופים כלפי מעלה כדי שיהיה נוטלם דרך גיילתם [ראה שרע לקמן (סי' תרנא סי"ב)], ולפי זה נפל בבירא ההכשר של נדלדלו העלים, וכן משמע בדעת השליה (הביאו הבאר היטב ס"ק ט) שצריך ליטלם בדרך גיילתם.

[משנ"ב ס"ק לו]

וְפָסוּל אֶפְלוּ בְּשָׂאָר הַיָּמִים⁵⁹.
(59) וכמו שביאר לעיל (ס"ק ט).

(52) ובשיעור קטימתו, כתב בביה"ל לעיל (סי' תרמה ס"ו ד"ה פסול) שמתברר שהוא בכל שהוא.

(53) שם התבאר, שבמקום הרחק שאין הדס כשר, די שיקח הדס אחד שאינו קטום, וכתב במשנ"ב שם (ס"ק ה) שהיינו דוקא כשאינו משיג אצל אחרים, אבל אם משיג אצל אחרים יקח מהם, והביא שהבכורי יעקב צידד להקל בזה, אך נראה שאין להקל בזה אלא בשאר הימים ולא ביום הראשון שהוא מדאורייתא. ובהמשך שם (ס"ק ו) כתב שהמג"א הביא בשם הרמב"ן שאפילו בהדס אחד שהוא קטום יוצא ידי חובה, וכתב המג"א שכדאי הוא לסמוך עליו בשעת הרחוק. וכתב המשנ"ב, שבאופן כזה לא יברך על ההדס, אלא יטלו בלא ברכה, כיון שלדעת רוב הפוסקים אין לברך באופן כזה.

[משנ"ב ס"ק לג]

וְצָרִיף לְקַטֹּם אוֹתָם כְּדִי שֶׁלֹּא יִפְסִיקוּ בֵּין הַקְּנִיּוֹם⁶⁴.

(54) דעת החו"א (א"ח סי' קמו ס"ק לא) שכיון שהר"ן (טו, ב בדפי הרי"ף ד"ה מתני') הוא מקור הדברים שצריך לקטום את הענפים, ומולשון הר"ן יהיו מפסיקין בקני ההדס ולא הוו תלתא בחד קיטא, משמע שאין פסול במה שהם מפסיקים בין קן לקן, ולכן צריך לקטום רק את הענפים המפסיקים בין עלה לעלה בקן עצמו.

[שעה"צ ס"ק לו]

וְדוֹקָא כְּשֶׁהוּא מְפַסֵּק בְּרַב קִנִּים שֶׁל שְׁעוֹר הָדָס⁶⁵ וכו', וּמְקַל מְקוֹם לְבַתְּחִילָה נֶכֶן לְקַטֹּם אוֹתוֹ בְּצִבְיָהּ יוֹם טוֹב⁶⁶.

(55) ולפי מה שפסק השו"ע לעיל (סי'ה) שלמצוה צריך שיהיה כל שיעור אורך ההדס עבות, כתב בשו"ת שבת הלוי (חי"ח סוף סי' קמח) שלכתחילה מצוה לקטום את כל הענפים הקטנים, כדי שיהיה כל ההדס עבות, ותמה על מה שהביא השעה"צ שהוא דוקא במפסיק ברוב קנינים.

(56) וכן דעת החו"א (א"ח סי' קמו ס"ק לא), שכיון שלדעת רוב הפוסקים אין מקור לדין זה, אף שלמצוה יש לחוש לשיטת הר"ן משום שלא מצאנו מי שחולק במפורש על דין זה, מי"מ אם חושש שמא על ידי קטימת הענפים יחתוך את בד ההדס עצמו, עדיף שישאיר את הענפים ויסמוך על דברי הקרבן נתנאל שהעיד שהמנהג שלא להקפיד על זה.

הלכות לולב סימן תרמו המשך מעמוד קטו

עליה, אין מסתכלים על מספר העלים שנשרו אלא על אורך הענף שממנו נשרו העלים. על דרך משל, ערבה שארכה שלושה טפחים וצמחו בה ששה עשר עלים, והם מסודרים באופן שבשני הטפחים התחתונים צומחים שבעה עלים, ומהטפח העליון צומחים תשעה עלים, ונשרו שבעה העלים התחתונים הערבה פסולה אע"פ שנשאר רוב מספר העלים, מפני שנשרו העלים משני טפחים של הענף. דרך נוספת כתב החו"א לבאר את לשון השו"ע עשרו רוב עלים, שבאמת כוונת השו"ע נשרו רוב העלים כפשוטו היינו רוב מנין העלים, אלא שדרך כלל כשנשרו רוב העלים ממילא נשרו רוב העלים המכסים את העץ.

(12) ואם יש בערבה יותר משיעור שלושה טפחים ונשרו העלים שלמטה, כתב הבכורי יעקב (ס"ק ו) שדינה כמו בהדס, שאפשר לצרף את העלים שלמטה, ואם בצירוף העלים שלמטה נשארו רוב עליה, הרי היא כשרה.

ענפים קטנים ובהם יש עלים [מצוי בארצות הנמצאות מתחת לקו המשוה, כגון כדרום אפריקה, שסוכות שם בתחילת האביב] מבואר בשו"ת שבת הלוי (חי"ז סי' טא) שמי"מ כשרה היא, משום שדין עליו חופים את עצו נאמר רק בהדס ולא בערבה, ולכן לא אכפת לן שאין העלים יוצאים מגוף הענף המרכזי. ואכן, למעשה כתב שם שרק אם יצטרף אליו עוד רוב מובהק בקי בהלכה, יסכים למה שכתב.

[משנ"ב ס"ק ט]

רַב עֲלִיָּה¹¹. הֵינּוּ בְּשְׁעוֹר שְׁלֹשָׁה טַפְחִים שֶׁל צִבְיָה¹² וכו', וְאִם נִדְלְדְלוּ עֲלֵיהֶם מִהַקְּנָה¹³ וכו', וְכָל זֶה הֵינּוּ אִם בְּרַב עֲלֵיהֶם הוּא פָּהָא¹⁴. וְקָטֵם הַמְּגוֹן אֲבָרְקָם שְׁשֵׁשׁ לְהַתְמִיר כְּמוֹתוֹ, דְּהַקְּבֹת קְצוּיֹת¹⁵.

(11) ומה שכתב השו"ע נשרו רוב העלים, דעת החו"א (א"ח סי' קמו ס"ק ב) שאין הכוונה שנשרו רוב מנוספר העלים של הערבה, אלא שנשרו העלים מרוב צורת הערבה. וביאר דבריו שהרי מרחק נקדתי הצמיחה בין העלים אינו אחר, וכדי לפסול את הערבה מחמת שנשרו

מילואים הלכות לולב סימן תרמו המשך מעמוד קודם

וזהו בירושלים להור לקחת ערבה עם לבלוב.

מאריך, בשו"ת אבן ישראל כתב (ח"ט בהערותיו על המשנים סי' תרנ ט"א) שכיון שלכל הדעות אם אין הקטימה ניכרת הערבה כשרה, לכן אין צריכים לבלוב, כי גם כשאין לבלוב הקטימה אינה ניכרת הערבה כשרה, וקהל עדת ישראל עד הודו האחרון לא חיפשו ערבה עם לבלוב, וכן הביא בארחות רבנו (ח"ב עמ' רג אות א) שהגרי"י קיבסקי לא חיפש ערבה עם לבלוב, ואמר שאין בזה שאלה של נקטם עצו, כי רק העלה העליון נפל.

18) וענינים קטנים הגדלים בין עלי הערבה, כתב בשרת שבט הלוי (ח"ז סי' ט"א) שאין צריך להסירם, שדוקא בחדס כתב המשנים לעיל (סי' תרמו סי' לג) שצריך לקטמם כדי שלא יפסקו בין הקנים, משום שבהדס הרי העלים צריכים לחפות על העץ, ולכן ענפים אלו מונעים את החיפוי וצריך להורירם, מה שאין כן בערבה שאין דין שהעלים יחפו על העץ אין צריך להסירם, וכן הורה הגרי"י קיבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' רנ) שכשרה.

[משנ"ב סי' ק"א]

משמע דלכתחילה אין קדאי לקח אותה¹⁹.

19) וכן לגבי ערבה של הושענא רבה, כתב לקמן (סי' תרסד סי' יח), שלכתחילה יש הדרור מצוה שלא תהיה הערבה כמושה, והביא ראייה מהמשנה (סוכה מה, א) שהיו מניחים את הערבות כגויגות של זהב שלא יכבושה.

[שעה"צ סי' ק"א]

קדאי לרצח נמכרים וסיסחו דמכשדין קציהו תדר בפאר תימיה²⁰.

20) דעת הגרי"ש אלישיב (שו"ת אבני ישפה ח"א סי' קכג סוף ענף ג) שאין אומרים ב' קולות להקל, כלומר גם לסמוך שפסול נשרו הוא מדין הדר, וגם לסמוך שפסולי הדר כשרים כשאר ימים, ולכן אין להקל אפילו לקטן.

[משנ"ב סי' ק"ב]

ונקטינן בסכרא קראשונה²¹.

21) ואף שבהדס הביא השר"ע לעיל (סי' תרמו סי') בדעה הראשונה שהדס שנקטם ראשו כשר, ומשמע שכך פסק להלכה, כתב המשנים לעיל (שב סי' כט) שהדס כיון שעליו חופים את ראשו, ממילא אין קטימת הראש ניכרת בו, מה שאין כן בשאר מינים קטימת הראש ניכרת בהם ופוגמת בהדרם.

[שעה"צ סי' ק"ב]

הנה מה דפרייטגרים עושה זה לספק²².

22) דעתו (משב"ז סי' ד) שכשאין לו ערבה אחרת יסול לברך מספק, משום שנחשב לספק ספיקא, שמה הלכה כדעת הרמב"ם (פי"ח מהל' לולב ח"ז) שנקטם ראשו כשר, ואף אם החלכה שנקטם ראשו פסול, שמה הלכה כדעה שבשעת הדחק אפשר לברך על כל הפסולים, אמנם, למעשה נשאר הפמ"ג בצי"ע.

18) וגוד גדולה, כתב לעיל (סי' תרמה סי' ד) לגבי לולב שהוא או כשהעלים אינם עולים עם השדרה אלא מתכופים כלפי מטה, או שהעלים גדולו ממקום חיבורם בשדרה ועדיין מעורים במקצת.

ובטעם הפסול כשגדולו העלים, דעת החו"א (א"ח סי' קמו סי' לב) שעלים אלו נדרונים כאילו מטלו, אמנם, בהמשך דבריו (שם סי' לה) כתב שגם אם נאמר שעלים התלויים למטה אינם פסולים מחמת הטעם שנחשבים כאילו נטלו, מי"מ צריך לאגוד אותם שיעמדו זקופים כלפי מעלה, כדי שיהא נטולם דרך גדילתם, וראה להלן (סי' תרנא סי' טז).

ואם נכפף ראש הערבה כמו שמוציא [ולא העלים], דעת הגרי"י קיבסקי (ארחות רבנו ח"ב עמ' רג) והגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פ"ל אות ד) שכיון שרוב הערבות ראשיהם נכפפים, לכן הרי זה נחשב כדרך גדולה [מה שאין כן בהדס שעצו קשה], והוסיף שנהגו ישראל לצאת בהן ולא מצינו שהפוסקים אסרו זאת, והוכיח כן מהערבות שהיו מכיאים בהושענא רבה למת המקדש, שהיו ראשיהן כפופים על גבי המזבח [אך מי"מ למעשה נהג הגרי"י קיבסקי להדר אחר ערבה שראשה לא היה כפוף, וכשלא השיג ערבה שראשה זקוף, לקח ערבה שראשה נכפף, ובשעת הברכה זקף את ראשה בידו].

14) וכן אם נחתך חלק מהעלה, כתב הדעת תורה (סי' ב) שאם חוב העלה קיים כשירה, אך אם חסר רוב העלה מרוב העלים, פסולה, הוא הדין לגבי הדס, וכן כתב הבכוריי יעקב (סי' תרמו סי' ד) לגבי הדס, שאם חוב העלה קיים, הריהו כשר.

15) החו"א (א"ח סי' קמו סי' לב) הקשה, מדוע בערבה החמור המג"א רק מהטעם שהערבות מצויות, ואילו בלולב פסל השר"ע (סי' תרמה סי' ב) מעיקר הדין.

[משנ"ב סי' ק"ג]

או שנקטם ראשה¹⁶, והיני שנקטם עצה¹⁷, אכל בנקטם עליה, אף שהוא מראשה אין נפקא מנה בנה ונחשבת בפאר עליו¹⁸.

16) ושיעור הקטימה, כתב בבית הלל לעיל (סי' תרמה סי' ד) פסול ששיעורו בכל שהוא.

17) ומטעם זה שנקטם ראשה פסולה, כתב בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' קפו) שראוי להזהר מאד ליטול רק ערבה עם לבלוב נדרך גדולה של הערבה היא שגדל בראשה עלה קטן שעתיד לגדול ולהתפתח לעלה גדול, והוא הנקרא לבלוב, כיון שחוששם שכשנפל הילבלוב מהערבה נקטם גם ראש העץ עמו, אכן, דעת הגר"שו איערבך (הליכות שלמה סוכות פי' סי' ודבר הלכה אות כב) שאין חוששים שהילבלוב נקטם לאחר תלישת הערבה מהעץ, אלא תולים שנקטם בדרך גידולו, וכדרך שתולים כן לגבי הפיטם באתרוג שנפל בדרך גידולו [ראה לעיל (סי' תרמו סי' לב)], אך למעשה הורה הגר"שו איערבך (שם אות כג) שהואיל ובוואי היה שם עלה נשר, הרי זה כערבה שנשרו מקצת עליה, שפסק המשנים (סי' יא) שכיון שעברות מצויות, טוב להדר לכתחילה שלא ליקח אותה, וזה הטעם שהיו

